

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЩОДО ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННУ ЧИ ІНШУ АНТИГРОМАДСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Плужнік О. І.
Корнієнко М. В.

Під втягненням неповнолітнього у злочинну чи іншу антигромадську діяльність треба розуміти певні дії дорослої особи, вчинені з будь-яких мотивів і пов'язані з безпосереднім впливом на неповнолітнього з метою викликати у нього рішучість взяти участь в одному чи декількох злочинах або займатись іншою антигромадською діяльністю. Втягнення завжди передбачає наявність причинного зв'язку між діями дорослої особи і виникненням у неповнолітнього бажання вчинити протиправні дії.

Цей злочин посягає на основи суспільної моралі у сфері розвитку і виховання молодого покоління, згубно впливає на молодих людей, створює для них спотворені орієнтири, прищеплює асоціальні ідеї, аморальні погляди й навички, істотно впливає на рівень злочинності неповнолітніх.

Втягнення неповнолітнього у злочинну чи іншу антигромадську діяльність батьками, опікунами, піклувальниками, педагогами, спортивними тренерами, керівниками практики студентів, наставниками неповнолітніх на підприємстві чи в установі, як правило, свідчить про підвищену суспільну небезпечність цих осіб. І тому у зв'язку з наведеним правильне застосування законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність, своєчасний та якісний судовий розгляд справ такої категорії є важливим засобом запобігання злочинності.

Кримінальній відповідальності за втягнення неповнолітнього у злочинну чи іншу антигромадську діяльність можуть бути піддані особи, які на час вчинення цих дій досягли вісімнадцятирічного віку.

Under the involvement of minors in criminal or other antisocial activities should be to understand certain actions of an adult, committed for any motive and related with direct impacts on juvenile to cause his resolve to participate in one or several crimes or to engage in other antisocial activities. Involvement always implies the existence of a causal link between the actions of the adult, and the emergence of the minor's desire to commit illegal acts.

The crime encroaches on bases of public morals in sphere of development and education of young generation, a detrimental effect on young people, creates for them a distorted landmarks, instills ideas of antisocial, immoral attitudes and skills significantly affect the level of juvenile crime.

The involvement of minors in criminal or other antisocial activities parents, guardians, caregivers, teachers, sports trainers, practice supervisors of students, underage mentors in the enterprise or institution, as a rule, testifies to the raised public danger of these individuals. And so in that regard, the correct application of legislation on responsibility for retraction of minors in criminal or other antisocial activity, timely and high-quality trials of this category is an important means of crime prevention.

Criminal liability for involvement of minors in criminal or other antisocial activity may be subject to a person who at the time of any such actions reached the age of eighteen.

Постановка проблеми. В кримінальному законодавстві України існують деякі не врегульовані питання, одним з яких є поняття неповнолітнього, яке не надає Кримінальний кодекс України, хоча й є додаткові розяс-

нення в сімейному та цивільному кодексах України. Пропонується розглянути пропозицію, внесення доповнень до ст. 22 КК України, з обґрунтуванням доцільності даної пропозиції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто визначити, що теоретичним питанням дослідження окремих аспектів втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність присвячені роботи: І.П. Васильківської, В.В. Вітвіцької, Б.М. Ворника, О.І. Карпенко, С.Г. Киренка, Л.В. Крижної, І.І. Лановенка, В.Т.Маляренка, П.С. Матишевського, В.П. Мироненко, О.Є. Михайлова, О.Є. Мойсеевої, В.Ф. Мороза, В.М. Оржеховської, Л.І. Романової, В.Я. Рибальської, К.К. Сперанського, В.О. Тулякова, І.К. Туркевич, Т.М. Чебікіної, Н.С. Юзікової, та інших авторів.

Виклад основного матеріалу. До злочинів проти суспільної моральності щодо неповнолітньої особи законодавець виділяє п'ять складів злочинів, зокрема: Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (ст. 300 ч. 2, 3 КК); Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301 ч. 2; 4 КК); Створення або утримання місць розпусти і звідництво (ст. 302 ч.3 КК); Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією (ст. 303 ч.3 КК); Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304 ч.1 КК).

Із вищевказаної групи злочинів ми розглянемо *втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність*. Цей злочин посягає на основи суспільної моралі у сфері розвитку і виховання молодого покоління, згубно впливає на молодих людей, створює для них спотворені орієнтири, прищеплює асоціальні ідеї, аморальні погляди й навички, істотно впливає на рівень злочинності неповнолітніх. Особливо небезпечними є дії, спрямовані на втягнення осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку, у злочинні групи, у вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів, а також тих, які поєднані з незаконним обігом наркотичних засобів або зброї, із застосуванням насильства посягають на статеву свободу та статеву недоторканність особи [1].

Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, у пияцтво, у заняття жебрацтвом, азартними іграми [2; 3] передбачено ст. 304 Кримінального кодексу України і карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років. Ті самі дії, вчинені щодо малолітньої особи або батьком, матір'ю, вітчимом, мачухою, опікуном чи піклувальником, або особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого чи піклування про нього, караються позбавленням волі на строк від чотирьох до десяти років [4].

Потерпілими від цього злочину є неповнолітні - особи чоловічої або жіночої статі, які не досягли 18-річного віку. Кримінальний кодекс України поняття неповнолітнього не надає. Але стаття 6 Сімейного кодексу України визначає, що правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття, тобто вісімнадцяти років. Малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років. Неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років. Відповідно до ст.ст. 31, 32 Цивільного законодавства України, повна дієздатність особи настає з вісімнадцяти років.

Кримінальний процесуальний кодекс у п.п.11,12 ч.1 ст.3 визначає, що малолітня особа це *дитина* до досягнення нею чотирнадцяти років; неповнолітня особа - ма-

лолітня особа, а також *дитина* в віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років [5]. Виходячи із викладеного вважаємо, що втягнення саме *неповнолітніх*, а частина друга логічно продовжує цю думку визначенням, тих самих дій, вчинених щодо *малолітньої* особи.

Доречним буде зазначити, що в диспозиції ст. 304 КК України зроблено вказівку на потерпілого у множині, кримінальна відповідальність настає і тоді, коли посягання вчинене і проти однієї такої особи. Однак необхідно враховувати, що кримінальна відповідальність за зазначені дії настає як у разі, коли доросла особа знала про неповнолітній вік втягуваного, так і тоді, коли вона за обставинами справи повинна була або могла про це знати.

За змістом закону під втягненням неповнолітнього у злочинну чи іншу антигромадську діяльність треба розуміти певні дії дорослої особи, вчинені з будь-яких мотивів і пов'язані з безпосереднім впливом на неповнолітнього з метою викликати у нього рішучість взяти участь в одному чи декількох злочинах або займатись іншою антигромадською діяльністю. Втягнення завжди передбачає наявність причинного зв'язку між діями дорослої особи і виникненням у неповнолітнього бажання вчинити протиправні дії.

Важливо відзначити, як вважає О.А. Гритенко, що окремі автори дотримуються думки, що втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність має передбачати діяльність у буквальному сенсі [6, с. 48-51]. Так, автором, підкреслюється, що втягнення зазвичай передбачає втягнення не в один конкретний злочин, а взагалі в злочинну діяльність (вчинення декількох злочинів). Така позиція є спірною, оскільки тлумачення поняття втягнення неповнолітнього у злочинну діяльність як схилання його до скоєння ряду злочинів фактично звужує склад цього злочину. Це може призвести до ухилення від кримінальної відповідальності за схилання неповнолітнього до одного злочину. Таки чином, у теорії й практиці затвердилась позиція, що під втягненням неповнолітнього слід розуміти діяльність спрямовану на збудження в нього бажання (прагнення) брати участь у вчиненні одного або кількох злочинів [7, с. 124-125].

Отже, втягнення в злочинну діяльність неповнолітніх є психічний чи фізичний вплив на неповнолітнього, вчинений дорослою особою з метою схилити його до вчинення злочину або участі в ньому в ролі співвиконавця або пособника в антигромадських діях. Таке втягнення пов'язане з безпосереднім впливом на неповнолітнього й може бути вчинене способом погрози, шантажу, обману, переконання, поради, обіцянки тощо [6, с. 50].

Злочин, відповідальність за який передбачена ст. 304 КК України, вважається закінченим з моменту здійснення дорослою особою дій, спрямованих на втягнення неповнолітнього у злочинну або іншу антигромадську діяльність, незалежно від того, чи вчинив неповнолітній злочин або інші антигромадські дії. За відсутності ознак втягнення дорослої особи, які вчинили злочини в групі з неповнолітніми, несуть відповідальність за співучасть у конкретних злочинах. Відповідальність за втягнення неповнолітнього у злочинну діяльність настає в разі вчинення ним хоча б одного злочину.

Можна привести приклад, так вироком Марганецького міського суду Дніпропетровської області визначено, що органами досудового слідства в основу обвинувачення покладені пояснення ОСОБА_1 та пояснення неповноліт-

нього ОСОБА_2 про те, що на момент вчинення злочину ОСОБА_1 знав про неповнолітній вік ОСОБА_2. За змістом ст. 304 КК України під втягненням у злочинну діяльність неповнолітнього розуміється психічний чи фізичний вплив на нього, вчинений дорослою особою з метою схилення неповнолітнього до вчинення злочину чи участі в ньому в ролі співучасника чи пособника. Таке втягнення, пов'язане з безпосереднім впливом на неповнолітнього та може бути здійснено шляхом погрози, шантажу, обману, поради, обіцянки чи шляхом фізичного впливу.

В матеріалах кримінальної справи відсутні які-небудь дані, що підтверджують наявність в діях підсудного ОСОБА_1 ознак чи форм втягнення неповнолітнього ОСОБА_2 в злочинну діяльність, а саме відсутні дані про психологічний чи фізичний вплив повнолітнього ОСОБА_1 на неповнолітнього ОСОБА_2 з метою виникнення у останнього бажання вчинити певні противоправні дії. А при відсутності ознак втягнення, дорослі особи, які вчинили злочини в групі з неповнолітнім, несуть відповідальність за співучасть в конкретному злочині. Та їх дії не утворюють складу злочину, передбаченого ст. 304 КК України.

Таким чином, в ході судового розгляду не знайшло підтвердження обвинувачення, в основу яких покладені вищевказані докази про те, що підсудний ОСОБА_1 вчинив втягнення неповнолітнього в злочинну діяльність. Ці обставини також не підтверджені матеріалами кримінальної справи, в зв'язку з чим суд позбавлений можливості прийти до висновку про те, що підсудний вчинив втягнення у злочинну діяльність неповнолітнього, тому суд приходить до висновку про те, що не доказана участь підсудного ОСОБА_1 у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 304 КК України.

Враховуючи викладене суд вважає необхідним виправдати ОСОБА_1 у вчиненні злочину, передбаченого ст. 304 ч. 1 КК України, в зв'язку з відсутністю в його діях складу злочину [8].

При вирішенні питання про кваліфікацію злочину, вчиненого дорослою особою із залученням неповнолітніх осіб, які внаслідок свого віку (ст. 22 КК України) чи неосудності (ст. 19 КК України) не є його суб'єктами, треба мати на увазі, що таке спільне вчинення злочину не утворює співучасті. У зазначених випадках відповідно до ч. 2 ст. 27 КК України доросла особа розглядається як виконавець злочину, і її дії кваліфікуються за статтями КК, якими передбачено відповідальність за цей злочин і за втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність.

При втягненні у вчинення злочину неповнолітнього, котрий досяг віку, з якого відповідно до ст. 22 КК України може наставати кримінальна відповідальність, дії дорослого учасника злочину мають кваліфікуватися за статтями КК, якими передбачено відповідальність за втягнення неповнолітнього у злочинну діяльність і за вчинений разом із ним злочин.

Дії дорослого, який, не будучи співвиконавцем злочину, втягнув у нього неповнолітнього, кваліфікуються за відповідною статтею КК, якою передбачено відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, та за відповідною частиною ст. 27 КК України (залежно від виду співучасті) і статтею Кримінального кодексу, якою передбачено відповідальність за вчинений неповнолітнім злочин.

Коли неповнолітній добровільно відмовився від вчинення злочину або не закінчив його (вчинив готування чи замах), дорослий несе відповідальність за втягнення неповнолітнього у злочинну діяльність і за співучасть у

незакінченому злочині.

Якщо неповнолітній взагалі не робив спроби вчинити злочин і не готувався до цього, дорослий за наявності до того підстав притягається до відповідальності за втягнення його у злочинну діяльність і за готування до злочину, у вчинення якого намагався втягнути неповнолітнього.

Дії опікунів і піклувальників, котрі, зловживаючи опікунськими правами з корисливою метою, втягнули неповнолітніх підопічних у антигромадську діяльність, додатково кваліфікуються за ст. 167 КК України.

Батьки, опікуни, піклувальники, інші особи, які були зобов'язані за рішенням суду сплачувати кошти на утримання неповнолітніх дітей, але злісно ухилялися від цього або не виконували обов'язків по догляду за дітьми і втягували останніх у вчинення злочинів чи іншу антигромадську діяльність, за наявності до того підстав мають нести відповідальність за сукупністю злочинів - за відповідною статтею КК, якою передбачено відповідальність за втягнення неповнолітніх у таку діяльність, та за ст. 164 чи ст. 166 КК України.

Втягнення неповнолітнього у злочинну чи іншу антигромадську діяльність, вчинене службовою особою, яка при цьому зловживала владою чи службовим становищем або перевищила владу чи службові повноваження, за наявності до того підстав кваліфікується за статтею КК, якою передбачено відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність, і за відповідною частиною ст. 364 чи ст. 365 КК України. При цьому вчинення неповнолітнім злочину, заняття іншою антигромадською діяльністю, його захворювання на алкоголізм чи наркоманію мають розглядатись як настання тяжких наслідків (ч. 2 ст. 364, ч. 3 ст. 365 КК України).

Кримінальній відповідальності за втягнення неповнолітнього у злочинну чи іншу антигромадську діяльність можуть бути піддані особи, які на час вчинення цих дій досягли *вісімнадцятирічного* віку [9], тоді як, ч. 1 ст. 22 КК України визначає, що кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося *шістнадцять* років. Відповідальність дорослих осіб за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність встановлена не тільки ст. 304 КК України, а й іншими статтями Кримінального Кодексу України (ч. 3 ст. 300, ч. 3 ст. 301, ч. 3 ст. 302, ч. 3, 4 ст. 303, ч. 3 ст. 307, ч. 3 ст. 309, ч. 2 ст. 315, ч. 2 ст. 317, статтями 323 і 324), котрі є щодо неї спеціальними нормами. У разі вчинення злочину, передбаченого спеціальною нормою, кваліфікувати дії винної особи ще й за ст. 304 КК не потрібно. Це визначено у п. 4 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2004 р. № 2, яка носить рекомендовано-обов'язковий характер [9].

Тому вважаємо, що вік кримінальної відповідальності у перелічених випадках та які зазначені у ППВСУ повинні бути закріплені законодавчо з метою уникнення розбіжностей. На підставі викладеного, пропонуємо додати ст. 22 КК України переліком визначених норм (також і ст. 304 КК України) де суб'єктом буде особа, якій до вчинення злочину виповнилося *вісімнадцять років* [10, с. 179-183].

Втягнення неповнолітнього у злочинну чи іншу антигромадську діяльність батьками, опікунами, піклувальниками, педагогами, спортивними тренерами, керівниками практики студентів, наставниками неповнолітніх на підприємстві чи в установі, як правило, свідчить про підвищену суспільну небезпечність цих осіб.

На високий ступінь їх суспільної небезпечності може

вказувати й те, що вони втягнули в зазначену діяльність неповнолітніх, які перебували в матеріальній чи іншій залежності від них, а також те, що останніх було втягнуто у злочинні групи, у вчинення тяжких, особливо тяжких злочинів, зокрема поєднаних із незаконним обігом наркотичних засобів чи зброї або посяганням на статеву свободу та статеву недоторканність особи.

У зв'язку з наведеним правильне застосування законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність, своєчасний та якісний судовий розгляд справ такої категорії є важливим засобом запобігання злочинності.

На підставі викладеного, слід визначити, що кримінальній відповідальності за втягнення неповнолітнього у злочинну чи іншу антигромадську діяльність можуть бути піддані особи, які на час вчинення цих дій досягли вісімнадцятирічного віку.

Статтями Кримінального Кодексу України передбачена відповідальність дорослих осіб за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність, це в першу чергу ст. 304 та ч. 3 ст. 300, ч. 3 ст. 301, ч. 3 ст. 302, ч. 3, 4 ст. 303 та ін. Тому вважаємо, що вік кримінальної відповідальності у перелічених вище випадках повинен бути закріплений законодавчо з метою уникнення розбіжностей. На цій підставі пропонуємо: додати до ст. 22 КК України частину три, де визначити наступний перелік норм (ч. 2, 3 ст. 300; ч. 2, 4, 5 ст. 301; ч. 3 ст. 302; ч. 3, 4 ст. 303; ч. 1, 2 ст. 304 КК України) де суб'єктом буде особа, якій до вчинення злочину виповнилося вісімнадцять років.

Література

1. Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2004 р. № 2.

2. Постанова КМ № 1800 від 20 листопада 2003 р. "Про затвердження Порядку проведення внутрішнього фінансового моніторингу суб'єктами господарювання, що провадять господарську діяльність з організації та утримання казино, інших гральних закладів, і ломбардами".

3. Ліцензійні умови провадження організації діяльності з проведення азартних ігор. Затверджені наказом ДКРПП і МФ № 9 40/374 від 18 квітня 2006 р.

4. Кримінальний кодекс України, прийнятий сьомою

сесією Верховної Ради України 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради. - 2001. - № 25 - 26. - ст. 131. Із наступними змінами та доповненнями. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI. Електронний ресурс: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

6. Гритенко О.А. Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність: теоретичні аспекти. / О.А. Гритенко // Боротьба з молодіжною злочинністю: тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції (27 вересня 2013 р.) . - Одеса : Одеський державний університет внутрішніх справ, 2013. - 238 с. - С. 48-51.

7. Селезнева Е.А. К вопросу о понятии "вовлечения несовершеннолетних в преступную деятельность" // "Черные дыры" в российском законодательстве. - 2007. - № 2. - С. 124-125.

8. Вирок Марганецького міського суду Дніпропетровської області від 13 березня 2013 року. Справа № 1-308/11.

9. Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2004 р. № 2.

10. Плужнік О.І. Кримінальна відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність: окремі актуальні питання / О.І. Плужнік // Боротьба з молодіжною злочинністю: тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції (27 вересня 2013 р.) . - Одеса : Одеський державний університет внутрішніх справ, 2013. - 238 с. - С. 179-183.

Плужнік О.І.,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права
та кримінології ОДУВС

Корнієнко М.В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративної
діяльності ОВС та економічної безпеки ОДУВС
Надійшла до редакції: 21.11.2016